

פתרון בחינת הבגרות בהיסטוריה א' - יחידת לימוד אחת

חורף תשע"ו, 2016, שאלונים: 220, 022115
מוגש ע"י צוות המורים של "יואל גבע"

הערות:

1. התשובות המוצגות כאן הן בגדר הצעה לפתרון השאלון.
2. תיתכנה תשובות נוספות, שאינן מוזכרות כאן, לחלק מהשאלות.
3. חלק מהתשובות הן בנקודות בלבד, על הנבחן לפרט את הדברים.

חלק I - לאומיות

פרק ראשון – קטעי מקור

הנבחרים נדרשו לענות על אחת מהשאלות 1-2.

שאלה מספר 1- פעילות התנועות הלאומיות באירופה

סעיף א'

הלאומיות היא תופעה מודרנית שהתפשטה באירופה במאה ה-19, במסגרתה החלו עמים לשאוף לריבונות במדינה עצמאית. על פי מה שלמדתי, מאפייני הלאומיות, המלכדים את בני אותו לאום ומאפשרים לו לחוש מיוחד ושונה מסביבתו ומאוחד עם בני הלאום האחרים הם:

- א. **שפה לאומית** - עד הופעת הלאומיות התקיימו באירופה שפות וניבים מקומיים שונים ורבים. השוני הגדול לא אפשר תקשורת בין אנשים ופילג אותם (לעיתים אפילו כפרים סמוכים דברו ניבים שונים). התנועות הלאומיות שנאבקו לעצמאות הבינו כי לשפה אחת יש כוח לגבש ולאחד אנשים ולייחד אותם מאחרים. השפה הלאומית היא אמצעי מאחד אך היא גם מקור לגאווה ומאפשרת לכל עם להחיות את עברו ולספר עליו באופן המיוחד רק לו.
- ב. **מנהגים ומסורות** - לכל עם יש מנהגים ומסורות משותפות – תלבושות, מאכלים, שירים, סיפורים, גיבורים עממיים, האופן בו חוגגים חגים – כל אלה מלכדים את העם, מבטאים את הערכים המשמעותיים עבורו ומייחדים אותו מקבוצות אתניות אחרות החיות בסביבתו.

MY.GEVA

לפרטים
לחצו כאן!

תיכונים, אתם לא לבד!

הכירו את MY.GEVA סרטוני הסבר שייכנו אתכם
ביעילות לבגרות במתמטיקה

- ג. **עבר ומוצא משותף** – לעם יש "סיפור" היסטורי משותף, גיבורים היסטוריים ועבר מפואר שיש לפעול על מנת להחזיר, ישנה אמונה במוצא משפחתי משותף וקשר גנטי, קשר דם בין כל חברי העם.
- ד. **סמלים** - לכל לאום יש סמלים לאומיים רבים כמו הדגל, סמל המדינה, ההמנון והמטבע. גם ימי חג לאומיים ושמות של אישים המונצחים ברחובות הופכים למעין סמלים לאומיים. סמלים מהווים מוקד להזדהות, תחושת שייכות וכבוד, וגורם מאחד של בני הלאום (המדינה) בינם לבין עצמם. סמלים מייחדים את בני הלאום, מעניקים להם זהות משל עצמם ומגדירים אותם לעומת לאומים אחרים.
- ה. **זיקה למולדת** - השטח בו נולד ו/או צמח הלאום. פיסת אדמה המעוררת רגשות של אהבה, געגוע, גאווה ואחדות. לשטח זה מיוחסת ההיסטוריה של העם. שטח זה נחשב ל"רכושם" של כלל בני הלאום כקבוצה ולא כאנשים פרטיים.
- ו. **שאיפה משותפת למדינה עצמאית של הלאום** – רעיון הלאומיות דחף את העמים להתלכד גם סביב הרעיון שמגיע לעם עצמאות וריבונות משלו, שלטון עצמאי שיאפשר לעם לממש במולדת שלו את ערכיו וייחודו.

המאפיינים הבאים לידי ביטוי בקטע הם (על הנבחן להציג שלושה):

- **שאיפה לעצמאות:** "אמונתנו היא שיש לאחד את המאמצים לקראת הרעיון הגדול לשוב ולכונן את איטליה כאומה חופשית... בלתי תלויה ועצמאית".
הרצון של בני הלאום להגדרה עצמית במסגרת של מדינת לאום ריבונית הינו מאפיין מלכד הקושר בין בני הלאום ומניע אותם למאבק להשגת מדינה עצמאית ובלתי תלויה.
- **אהבת המולדת:** "איטליה צריכה לכלול בתוכה את היבשת ואת חצי האי שבין הים שמדרום... כמו כן צריכים להיכלל באיטליה האיים שלפי שפת התושבים הם איטלקים".
המולדת, השטח בו נולד העם והתגבש בו היא מאפיין של הלאומיות. שטח שמלכד את העם בכך שיש אליו רגש מאוד חזק ונכונות להילחם עבורו. המולדת היא לא רק שטח פיזי אלא קניין רוחני של כל בני הלאום.
- **שפה:** "...האיים, שלפי שפת התושבים הם איטלקים" - שפת הלאום מגבשת את העם לחטיבה אחת. השפה מאחדת את העם ומייחדת אותו מעמים אחרים. השפה היא אמצעי התקשורת בין בני הלאום ובאמצעותה ניתן לספר את הסיפור ההיסטורי ולטפח את התודעה הלאומית של בני הלאום.
- **סמלים:** "הצבעים של דגלנו הם לבן, אדום וירוק, והוא נושא את הסיסמא..." "לכל לאום יש סמלים לאומיים כמו דגל והמנון, שמאחדים אותו ומייחדים אותו בלאומים אחרים. הסמלים הלאומיים הם מקור לגאווה ולכן מלכדים את בני הלאום.

סעיף ב'

השלבבים בהתפתחות של הפעילות הלאומית באירופה במאה ה-19 (על הנבחן להציג שלושה):

- **שלב ההיערכות:** השלב בו מתפתח ומתגבש הרעיון הלאומי. בשלב זה פעילים מאות בודדות של פעילים, בדרך כלל מקרב שכבת ההשכלה. שלב זה מתאפיין בליקוט פולקלור ומיתוסים של הלאום, וכן בפעילות של אגודות חשאיות.
- **שלב ההרחבה:** השלב בו הלאומיות עוברת מרעיון של מעטים לרעיון של רבים וקמה התנועה הלאומית. בשלב זה מופצת ומתפשטת התודעה הלאומית ואגודות לאומיות, הקמת בתי ספר ועריכת טקסים לאומיים. בשלב שלב זה מאופיין גם כן בויכוח אודות אופיה של מדינת הלאום שעתידיה לקום.
- **שלב המאבק:** שלב זה כולל מאבק אלים וניתן לחלק אותו לשניים: מאבק עממי ("מלמטה"), המובל על ידי העם ומנהיגים הצומחים מתוכו. ומאבק מדיני ("מלמעלה") המובל על ידי מנהיגים ודיפלומטים, וכולל כריתת בריתות דיפלומטיים ויציאה למלחמות.
- **שלב הקמת המדינה:** השלב בו מתחזק הקשר בין הפרט ללאום, הפעם לא בצורה התנדבותית אלא במסגרת החוק אותה מכילה המדינה. בשלב זה, המדינה מפעילה מנגנונים המחייבים את היחיד להוכיח הזדהות ונאמנות ללאום. האמצעים המופעלים ע"י המדינה הם משפטיים, כלכליים, חינוכיים ותרבותיים לחיזוק הזהות והלכידות הלאומית בצד פעולה נגד מי שנחשב עוין ומסוכן לזהות זו.

שאלה מספר 2- הגורמים לצמיחת התנועות הלאומיות ולצמיחת התנועה הציונית

סעיף א'

תופעת הלאומיות שצמחה באירופה במאה ה-19, היא תוצאה של מספר תהליכים, רעיוניים, היסטוריים וחברתיים-כלכליים שהתרחשו קודם לכן.

הגורמים שהשפיעו על צמיחת התנועות הלאומיות באירופה הם (על הנבחן להציג שלושה):

תנועת ההשכלה:

- תנועת ההשכלה הוקמה על ידי הוגי דעות, מדענים, חוקרים ואנשי רוח אשר העמידו את אדם במרכז במקום הדת והאל שעמדו במרכז החיים קודם לכן.
- תנועת ההשכלה דגלה בשני רעיונות מרכזיים:
- **רציונליזם:** הרעיון לפיו העולם מונע ע"י חוקים שהאדם יכול לחשוף לבדו באמצעות השכל האנושי.
 - **ליברליזם:** הרעיון לפיו לאדם יש "זכויות טבעיות", כלומר זכויות המגיעות לו מעצם היותו אדם. כמו הזכות לחירות, לקניין, לחיים ולביטחון.

ההשכלה הולידה את הרעיון שאם לאדם יש זכות לחירות, כך גם ללאום יש זכות להיות חופשי משלטון מלוכני. כמו כן, אם לאדם יש יכולת לקבוע את גורלו בעצמו, ולהבין את החוקיות של הטבע בעזרת שכלו, יש לו גם את האפשרות לקבוע בעצמו מהי צורת השלטון המועדפת עליו. התנועות הלאומיות הושפעו מרעיונות תנועת ההשכלה וקידמו את העמים במאבק לחירות ושיוויון, לשחרור מעול שלטון זר ולקביעת השלטון הרצוי בארצם.

השפעות המהפכה האמריקנית והצרפתית וכיבושי נפוליאון

שתי המהפכות יצרו תקדים בו נהרס הסדר הישן ונבנו מוסדות שלטוניים השואבים את שמכותם מהעם, שחרור מהשלטון המלוכני.

שתי המהפכות הפיצו את רעיונות המהפכה האוניברסליים "חירות, שוויון ואחוזה" לאזורים אחרים.

בהמשך למהפכה הצרפתית, נפוליאון (1769-1821) עורך מסעות כיבוש באירופה ועם הכיבוש מפיץ גם את רעיונות המהפכה: ריבונות, חירות, שוויון ואחוזה. הוא מבטיח לעמים שכבש, שלטון שיקדם את הרעיונות, אך מתחיל בניצול של האוכלוסייה המקומית. בכך יצר נפוליאון תהליך הפוך של התלכדות האומה מול השלטון הזר, נגדו עצמו ונגד צרפת. העמים הכבושים לחמו בנפוליאון בשם אותם רעיונות שהוא עצמו הפיץ: חירות שוויון – לפרטים ולאומה.

השפעת המהפכה התעשייתית

מכונות והמצאות טכנולוגיות החליפו את הידיים העובדות בכפר וגרמו להקמת מפעלים גדולים בעיר (תהליך התיעוש).

המוני חקלאים נאלצו לעזוב את הכפר המוכר ולחפש פרנסה בעיר הצומחת (תהליך העיור). המעבר מהכפר לעיר הרס את המסגרות החברתיות שאפיינו את העולם הישן – משפחה, כפר, כנסייה. המעמדות המסורתיים נעלמו. בני אדם חיו מעתה בעיר הגדולה והמנוכרת וסבלו ממשבר זהות והזדהות (מי אני ולאן אני שייך).

המודרניזציה (הטכנולוגיות החדשות) - אפשרה את היכולת לקבל אינפורמציה, רעיונות ותורות חדשות בזכות הטלגרף, הדפוס והעיתונות. גם התפתחות התחבורה הייתה אמצעי להעברת מידע ומסרים במהירות לקהל רחב. באמצעות במודרניזציה התפשטו רעיונות ההשכלה והרומנטיקה. מול משבר הזהות שחוזה האדם בעיר סיפק הקשר הלאומי תחושת שייכות חדשה, מוקד הזדהות חדש, במקום זה שנעלם.

התנועות הלאומיות נעזרו במודרניזציה, בריכוז ההמונים בעיר המנוכרת ובמשבר הזהות והשייכות שחוזה ההמונים, על מנת לשווק את רעיונות הלאומיות – זכות ההמון להיאבק על זכויותיו, זכותו להתלכד וליצור לעצמו מדינה ריבונית שתשמור עליו ותשרת את זכויותיו.

התלמיד יכול לפרט גם את ירידת הסדר הישן (המלוכה והכנסייה) וגם את תנועת הרומנטיקה.

הגורמים הבאים לידי ביטוי בקטע הם (על הנבחן להציג שנים):

1. "נודעה חשיבות רבה לבשורה החדשה, בשורת חופש ושוויון" – בקטע מדובר על רעיונות תנועת ההשכלה להם הייתה השפעה מכרעת על צמיחת הלאומיות באירופה. רעיונות החופש והשוויון דחפו למאבק התנועות הלאומיות על מימוש ערכי ההשכלה עבור הלאום שלהם.
2. "דבר זה שהאמריקנים קנוהו במהפכה, הרי גם בני אירופה יכולים לזכות בו..." המהפכה הלאומית הראשונה במסגרתה מומשו בפועל רעיונות תנועה ההשכלה הייתה המהפכה האמריקאית. במסגרת המהפכה, השתחררו המושבות בצפון אמריקה מהשלטון הבריטי וזכו לעצמאות – כלומר להקמת מדינת לאום אמריקאית. מהפכה זו, ביבשת המרוחקת מאירופה, יצרה תקדים בו נהרס הסדר הישן והוקם שלטון חדש המבוסס על ריבונות העם. המהפכה האמריקאית השפיעה גם על עמי אירופה והוכיחה כי אפשר לממש את רעיונות תנועת ההשכלה הלכה למעשה.
3. "תוך פחות ממאה וחמישים שנה גדל מספר תושבי אירופה בשלוש מאות וחמישים מיליון.... שיטות התחבורה החדשות צמצמו את המרחקים... שיטות התעמולה החדשות עיצבו את דעת הציבור... סוג תושבים חדש... תלוש מן האמונות הישנות של חיי שדה וכפר ושרוי בלי ערכים ובלי מסורת". הקטע מתייחס למהפכה התעשייתית ששינתה באופן קיצוני את פני העולם והאנושות. תהליכי התיעוש, העיור והמודרניזציה דחפו את החברה באירופה לשינוי חברתי ומדיני וגרמו לרעיונות הלאומיות למלא את החלל שנוצר בעקבות העלמות המסגרות החברתיות הישנות.

סעיף ב'

היהודים באירופה נחשפו לשינויים המשמעותיים שהתרחשו בה ואותם גורמים שיצרו את הלאומיות באירופה גרמו גם להם לשינויים חברתיים, תרבותיים וכלכליים. התנועה הלאומית היהודית – הציונות, צמחה על רקע הלאומיות המתפתחת באירופה. שני גורמים ייחודיים שהשפיעו על צמיחת הציונות כתנועה לאומית:

1. אנטישמיות:

מאז ומהעולם התקיימה שנאה ורדיפה של יהודים בשל מוצאם הדתי. לשנאה זו, שנקראת גם אנטישמיות מסורתית או שנאת ישראל, מצטרפת במאה ה-19 אנטישמיות מסוג חדש, שניזונה מהתפתחות מדעית והתפתחות הלאומיות ולכן נקראת "אנטישמיות מודרנית". האנטישמיות המודרנית הייתה מבוססת על בסיס גזעני גנטי והיהודי נחשב כמי שמזהם את טוהר העמים האירופאים. ניתן לחלק את האנטישמיות באירופה לשניים: זו שהתקיימה במערב אירופה שם ליהודים ניתנה אמנסיפציה ולכן הפעולות נגדן היה בעיקר חברתיות (פרשת דרייפוס, מפלגות אנטישמיות וכתבים אנטישמיים). לעומת זאת, במזרח אירופה שם לא צמחה השכלה ולא ניתנה ליהודים אמנסיפציה, התקיימו פעולות פיזיות נגד היהודים בחסות המשטח כמו פרעות ופוגרומים ("סופות בנגב" ופרעות קישנב) וכן שורה של חוקים והגבלים כמו "חוקי מאי".

MY.GEVA

לפרטים
לחצו כאן!

תיכונים, אתם לא לבד!

הכירו את MY.GEVA סרטוני הסבר שייכנו אתכם
ביעילות לבגרות במתמטיקה

2. **האכזבה מהאמנסיפציה:**

תהליך האמנסיפציה משמעותו שוויון זכויות על פי חוק, והוא ניתן ליהודים לראשונה בצרפת ולאחר מכן ברוב מדינות מערב ומרכז אירופה. בתמורה, היהודים נדרשו לנאמנות למדינה, למילוי חובותיהם כאזרחים ולניתוק מן הקהילות הנפרדות בהן חיו. רבים מן היהודים קיבלו את האמנסיפציה בהתלהבות וניצלו את שוויון הזכויות שניתן להם כדי להתערות בחברה הסובבת.

האמנסיפציה השפיעה על היהודים בתחומים רבים:

1. **עיוור:** המוני יהודים עברו מן הכפרים והערים הקטנות לערים הגדולות.
2. **עיסוק במקצועות חופשיים** כמו רפואה, עיתונות, משפטים, מרצים באוניברסיטאות ואף השתלבות בפוליטיקה המקומית.
3. **הצלחה כלכלית:** המרץ והיוזמה שגילו היהודים אפשרו להם להשתלב בכלכלה הקפיטליסטית. בכל ערי אירופה המרכזיות היו משפחות בנקאים ותעשיינים יהודיות, כשהמפורסמת בהן היא משפחת רוטשילד.

שילוב היהודים בחיי החברה והכלכלה באירופה עורר את הקנאה בהם ואת התגברות האנטישמיות. ככל שהיהודים השתלבו והתבססו בכלכלה, בפוליטיקה ובתפקידי מפתח, כך גברה השנאה כלפיהם והם נחשבו למנצלים של החברה האירופאית. **האמנסיפציה הצליחה מבחינה חוקתית אך נכשלה מבחינה חברתית.** כישלונה יצר אכזבה בקרב היהודים והדבר עורר אצל חלקם רגשות לאומיים ונולד צורך בפתרון לאומי לעם היהודי בדמות התנועה הציונית.

ניתן להציג כגורם ייחודי לצמיחת הציונות גם את הצלחת התנועות הלאומיות והדחייה שלהן את היהודים באירופה.

פרק שני

הנבחנים נדרשו לענות על אחת מהשאלות 3-4.

שאלה מספר 3 - מחלוקות בתנועה הציונית

סעיף א'

בתנועה הציונית פעלו מספר זרמים ביניהם הייתה מחלוקת לגבי האופי הרצוי של החברה היהודית שתקום בארץ ישראל.

לפי גישת **הציונות הדתית**, על המדינה שתקום להיות מדינת הלכה דתית, בה נשמרים חוקי התורה (כמו כשרות ושבת). יונהגו בה חינוך דתי, שירותי דת לאוכלוסייה היהודית ושיפוט דתי. במדינה היהודית ישמר חיבור בין עם ישראל, תורת ישראל וארץ-ישראל כיסודות משלימים

MY.GEVA

תיכונים, אתם לא לבד!

הכירו את MY.GEVA סרטוני הסבר שיכינו אתכם
ביעילות לבגרות במתמטיקה

לפרטים
לחצו כאן!

לפי גישת **הציונות הסוציאליסטית**, על המדינה שתקום להיות חברה חילונית, יצרנית, שבה מתקיים שוויון חברתי וכלכלי. בא"י יקום פרולטריון – מעמד פועלים יהודי, שיחולל מלחמת מעמדות וייצור "חברה יהודית שוויונית וצודקת", "חברת עמלים שוויונית" - חברה שבה לא יהיו כל העיוותים של החברה הקפיטליסטית (ניצול וקיפוח), חברה ללא מעמדות, המבוססת על ערכי הסוציאליזם – הצדק והשוויון. החברה תהיה בנויה על עזרה הדדית ובעלות של העובדים על אמצעי הייצור. העם היהודי בא"י יהפוך לעם נורמאלי מבחינה כלכלית (ביטול "הפירמידה ההפוכה") וייהפך לעם יצרני העובד בחקלאות ובתעשייה.

סעיף ב'

הצעת אוגנדה היא הצעה בריטית שניתנה להרצל על ידי שר המושבות צ'מברליין. במסגרת ההצעה, תינתן לעם היהודי אפשרות להקים בית לאומי באוגנדה שבמזרח אפריקה.

טיעוני **התומכים** בהצעת אוגנדה (על הנבחן להציג שניים):

- אוגנדה היא מקלט ללילה, פתרון מהיר למצוקה של יהודי רוסיה שסובלים מפרעות ופוגרומים. לא מדובר בפתרון קבע וביותר על הרעיון של הקמת מדינה בא"י.
- בריטניה היא אימפריה גדולה וחזקה והנכונות שלה ליישב יהודים בשטח משלהם, זוהי הזדמנות שאולי לא תחזור על עצמה.
- הקמת מדינת לאום באוגנדה תהווה הזדמנות לעם להתאמן על חיים משותפים יחד לקראת המדינה שתקום בא"י.

טיעוני **המתנגדים** להצעה (על הנבחן להציג שניים):

- תכנית אוגנדה מנוגדת לתכנית באזל הרואה בא"י את מקום מושבו של הבית הלאומי לעם היהודי.
- א"י היא המולדת היחידה ורק היא תאחד העם היהודי סביב הרעיון הציוני, "אין ציונות בלי ציון".
- הפתרון הזמני עלול להפוך לקבוע.
- הקמת מדינה זמנית באוגנדה מהווה בזבז משאבים עצום שלא יושקע במדינת הקבע בא"י.

שאלה מספר 4 – מתכנית בזל להצהרת בלפור

סעיף א'

תכנית באזל היא תכנית העבודה של התנועה הציונית שנקבעה בקונגרס הציוני הראשון, קונגרס באזל ב-1897.

מטרת הציונות על פי תכנית באזל היא הקמת בית לאומי לעם היהודי בא"י ובאישור המעצמות. ("על פי משפט הכללי"). האמצעים למימוש מטרת התכנית הם יישוב ופיתוח הארץ, פעילות דיפלומטית לקבלת אישור המעצמות להתיישבות בארץ, טיפוח תודעה לאומית בקרב העם והקמת ארגונים ומוסדות.

הצהרת בלפור, שניתנה בנובמבר 1917 ע"י שר החוץ הבריטי, היא הכרה של בריטניה בזכות של העם היהודי להקים בית לאומי בארץ ישראל. היא קידמה את תכנית באזל בכך שמדובר בהכרה רשמית של מעצמה העומדת לכבוש ולהשיג שליטה על א"י, בזכות של העם היהודי לבית לאומי בא"י. כך גם "הבית הלאומי", גם "אישור המעצמות" וגם "ארץ ישראל" המופיעים כמרכיבים העיקריים של תכנית באזל, באים לידי ביטוי בהצהרה.

התנועה הציונית ראתה בהצהרה מסמך היסטורי חשוב משום שהיא שימשה קלף מדיני מול ממשלת בריטניה ומול העולם וליכדה את העולם היהודי-ציוני ושמשה זרז לעליות נוספות.

סעיף ב'

היהדות המתבוללת, "היהודים המשתלבים", התנגדו להצהרה. הם התנגדו לציונות וטענו שיהדות היא דת ולא לאום. הם חששו שאם תקום מדינה יהודית ייפגע מעמדם. עלה חשש שהם יואשמו בנאמנות כפולה. הם חששו מהתפרצות גל אנטישמי בארצות מושבם, שידרוש מהיהודים לעזוב את אירופה ולעקור לארץ ישראל שהיא "הבית הלאומי" לעם ישראל.

המענה שניתן להתנגדות זו בנוסח ההצהרה הוא הופעתו של התנאי "שלא יפגעו הזכויות והמעמד המדיני מהם נהנים יהודים בכל ארץ אחרת". היה זה תוצאה של לחץ מצד חוגים יהודיים אנטי-ציונים על ממשלת בריטניה, שחששו לפגיעה במעמדם האזרחי, הציבורי והאישי.

חלק II

פרק שלישי- ממדינת מקדש לעם הספר

הנבחרים נדרשו לענות על שתיים מהשאלות 5-7.

שאלה מספר 5 - הצהרת כורש

סעיף א'

במלאות שנה למלכותו על בבל, כנראה בשנת 538 לפנה"ס, פרסם כורש הצהרה, שנוסחה היהודי מופיע בספר עזרא. הסיבות למתן הצהרת כורש הן (על הנבחן להסביר שתיים):

- **סיבה פוליטית:** כורש שולט בממלכה עצומה בגודלה. כאשר הוא מאפשר לעמים הכבושים לשוב לארצם ולבנות מחדש את המקדשים שלהם, הוא גורם להם להיות אסירי תודה, ומבטיח את הנאמנות שלהם כלפיו.
- **סיבה דתית:** האימפריה הפרסית הייתה פוליתאיסטית – האמינה בריבוי אלילים. הפרסים כיבדו את האלים המקומיים בארצות שכבשו וגילו סובלנות דתית. כורש ראה את ניצחונותיו הרבים כעדות לתמיכת האלים בו, וביניהם אלוהי ישראל.
- **סיבה גיאוגרפית:** כורש שאף לכבוש את מצרים. בכך שהחזיר את היהודים לא"י, כורש הבטיח לעצמו בסיס נאמן בדרך למצרים, שיהווה גם גבול בטוח, וגם ידאג לצרכי הצבא הפרסי בעת הכיבוש.

סעיף ב'

בשנת 538 לפני הספירה, פרסם כורש מלך פרס, הצהרה שנוסחה העברי מופיע בספר עזרא. עיקרי תוכן ההצהרה - בהצהרה מתיר כורש ליהודים החיים בבבל, לחזור לירושלים וליהודה, ולבנות מחדש את בית המקדש. כורש אינו מחייב את היהודים לחזור, אלא משאיר להם את הבחירה. הוא פוקד על אלו שיבחרו להישאר בבבל, לתמוך בעולים מבחינה כלכלית. הקשיים של היהודים לממש את ההצהרה באו לידי ביטוי בקשיים בבניית בית המקדש: (על הנבחן להרחיב על שניים)

1. קשיים כלכליים:

- הסיוע שהובטח על ידי כורש לבניית המקדש לא הגיע והקשה על העבודות להתקדם.
- העולים נתקלו בבצורת.
- תנאי החיים ביהודה החרבה היו קשים.
- העולים עסקו בעיקר בהישרדות ובפרנסת משפחתם במקום בבניית המקדש.

2. **צרי יהודה ובנימין**: האויבים של שבי ציון היו גורם מעכב בבניית בית המקדש. אפשר לזהות אותם עם מספר קבוצות אפשריות: היהודים שנותרו ביהודה בזמן הגלות, השומרונים או צאצאי העמים הנוכריים שהוגלו לארץ. תחילה, אותם "צרים" ביקשו להשתתף במלאכת הבנייה, אך כיוון שלא נחשבו לחלק מ"זרע הקודש" לפי שבי ציון, החלו להפריע למהלך הבנייה ואך שלחו איגרת למלך פרס בבקשה שיפסיק אותה.

קשיים נוספים עליהם ניתן להרחיב: מתח בין המנהיגים, עיכוב שיצרו הפקידים הפרסיים.

שאלה מספר 6 – הוויכוח על היציאה ל"מרד הגדול" ברומאים

סעיף א'

- המרד הגדול הוא שיאו של המאבק היהודי בשלטון הרומי בסופו נחרב בית המקדש השני. המתנגדים למרד הגדול היו המתונים מקרב העם ואנשי האצולה שהיו ביחסים טובים עם השלטון הרומי ולא שאפו לסכן את מעמדם.
- נימוקי המתנגדים היו (על הנבחן להציג שלושה):
1. אין ליהודים מספיק כסף, נשק וחיילים כדי להביס את הרומאים. צבא המתנגדים חלש באופן משמעותי מצבא רומא.
 2. המרד יוביל לחורבן: המלחמה תסתיים בטבח היהודים ולא בניצחון. הנשים והילדים ילקחו לעבדות, ובית המקדש ייהרס.
 3. בזמן המלחמה לא ניתן יהיה לקיים את המצוות, לכן ה' לא יסייע בידו של העם במלחמה.
 4. אין טעם לצאת למרד רק בגלל שנציב אחד שנוא על העם וצפוי בקרוב להתחלף. לא כל הנציבים הרומיים היו ויהיו רעים.

סעיף ב'

הסברים מדוע גברו הקנאים על המתנגדים בוויכוח על היציאה למרד (על הנבחן להציג שלושה):

1. הקיטוב החברתי-כלכלי:

השלטון הרומאי הטיל מיסים כבדים על תושבי הארץ. הטלת המיסים עוררה התנגדות בקרב מרבית העם שנאלץ לשלם, כי היא סמלה את השעבוד שלהם לרומא. למיסים נוספו מעשי עושיק ושחיתות של הנציבים שניצלו את שלטונם כדי להתעשר.

לעומת זאת, היהודים העשירים המשיכו את עסקיהם כרגיל תודות לקשרים הטובים שלהם עם הרומים ולפטור שקבלו מתשלום המיסים. מציאות זו הובילה להגדלת הקיטוב החברתי בחברה היהודית. "מעטים שיש להם מול המונים שאין להם". כל אלה הובילו להתחזקות האידיאולוגיה הקנאית, שקראה לבני המעמד הנמוך לתמוך בקבוצות הקנאיות הקוראות למרד.

2. פגיעה בחיי הדת וברגשות הדתיים:

הנציבים הרומים פגשו ברגשות הדתיים של היהודים על ידי מספר פעולות:

- **קיום מפקד (קנזוס)** – הרומאים קיימו מפקד בכל פרובינקיה חדשה וכך עשו גם ביהודה. המפקד כלל את רישום התושבים, מדידת קרקעות והערכת השווי של הרכוש. פעולות אלה אפשרו גביית מיסים מהתושבים. המפקד עורר התנגדות בקרב היהודים שראו בו סימן לאובדן החירות שלהם ואת שעבודם לרומא.
- **המדיניות של פונטיוס פילאטוס** - הנציב לקח כספים מבית המקדש כדי לממן אמת מים לירושלים והכניס את דגלי הצבא שכללו תמונות וסמלים רומאיים וחיללו את קדושת העיר והמקדש.
- **מינוי כוהנים** - הנציבים הרומים מינו את הכוהנים ששיתפו איתם פעולה. חלק מהכוהנים קנו את הכהונה מכספי בית המקדש.

הפגיעה ברגשות הדתיים הובילה את העם לתמוך בקנאים שהאמינו כי אין לעם היהודי אדון אחר מלבד אלוהים וכי כניעה לרומאים היא בגדר חטא דתי.

ניתן להציג גם את הסיבות הבאות - העדפת השלטונות את האוכלוסייה הנוכרית על פני האוכלוסייה היהודית בארץ; חולשתה הזמנית של האימפריה הרומית והמשברים הפנימיים בתוכה.

שאלה מספר 7 – עיצוב חיים יהודיים בזמן בית המקדש ובהיעדרו

סעיף א'

בית המקדש שימש עבור העם היהודי מרכז דתי, כלכלי וחברתי. הוא היווה את מוקד החיים של העם היהודי. פעולות מנהיגים יהודים בתקופת בית שני לחיזוק בית המקדש (על הנבחן להציג שתיים):

1. פעולות עזרא – במסגרת כתב המינוי שקיבל עזרא ממלך פרס ניתנה לו הסמכות לפטור ממס את הכוהנים והלוויים ועובדי בית המקדש. מהלך זה מאפשר את פעילות בית המקדש ללא נטל ושיקולים כלכליים והעלה את מעמד המשרתים בו כראוי לבית מקדש.
2. פעולות נחמיה - העלאת תרומות לבית המקדש ולמשרתים בקודש – במסגרת האמנה של נחמיה, נקבע כי העם ייקח חלק פעיל בפעילות השוטפת של בית המקדש על ידי העלאת ביכורים ותרומות. פעולה זו חיזקה את מעמדו של בית המקדש כמפעל ציבורי של כלל העם.
3. פעולות נחמיה - רפורמות בבית המקדש - פעולה של נחמיה שנועדה לשבור את המונופול של הכוהנים על מקורות ההכנסה של בית המקדש. נחמיה פעל ל"פיצול סמכויות" בכל הנוגע לעבודת המקדש במטרה להחליש את המונופול של משפחת הכהן הגדול. הוא חידש את מעמד הלוויים ומינה פקידים חדשים על אוצרות המקדש. נחמיה הקפיד שהלוויים יקבלו את המעשרות, על מנת שלא יעזבו את עבודת המקדש וילכו לעבד אדמות למחייתם.

4. פעולות הורדוס – הורדוס הצטיין בבנייה מפוארת כאשר גולת הכותרת של מפעלי הבנייה שלו ברחבי א"י הייתה שיפוץ בית המקדש בירושלים. הורדוס פאר את המקדש והפך אותו לאחד המבנים המרשימים ברחבי המזרח הקדום כולו.

סעיף ב'

שני המנהיגים שפעלו לעיצוב חיים יהודיים בהיעדר בית מקדש הם רבי יוחנן בן זכאי (ריב"ז) ורבן גמליאל. להלן הפעולות שנקטו (על הנבחן להסביר שתיים):

1. **הקמת בית מדרש ובית דין ביבנה:** הפיכת יבנה למרכז רוחני של יהודי א"י והתפוצות כתחליף לסנהדרין בירושלים. ריב"ז הקים ביבנה בית-מדרש שאליו הצטרפו חכמים מכל רחבי הארץ. בית-המדרש הפך למקום שבו לומדים תורה, ולבית דין שפוסק הלכות. בכך מצא ריב"ז דרך חלופית להבטחת החיים היהודיים בהיעדר המקדש.

2. **חיזוק מעמד בית הכנסת:** בית הכנסת הפך להיות המוקד של הפולחן היהודי. בתי הכנסת הפכו להיות מה שמכונה "מקדש מעט" והתפילה הועמדה בהם במרכז עבודת הקודש. כך הצליח ריב"ז ליצור יהדות שאינה תלויה במקום – כלומר בבית המקדש ובירושלים.

3. **הכנסת תכנים חדשים לחגי ישראל - בהעדר בית מקדש והקרבת קורבנות:**

דוגמאות: **יום הכיפורים:** במקום הקרבת "קרבן כפרות", נקבע יום זה כיום של חשבון נפש וחזרה בתשובה. **חג הפסח:** במקום "קרבן הפסח" ו"העלייה לרגל", נקבע שהחג יוקדש למצוות "והגדת לבנך" (קריאת ההגדה) ולאכילת מצה ומרור.

4. **"העבודה שבלב" - תפילה, לימוד התורה וגמילות חסדים במקום הקרבת קורבנות:** מאחר ואין בית מקדש ולא ניתן להקריב קורבנות, הדגיש רבן גמליאל את חשיבות "העבודה שבלב": כלומר לימוד התורה, התפילה, וגמילות החסדים (פעולות צדקה שונות) כחלק מפולחן האל.

בימי חכמי יבנה הוקמו בתי מדרש רבים בהם לימדו ולמדו תורה. התורה הפכה לחלק מרכזי בחיי הפולחן היהודי.

פעולות נוספות שניתן להסביר באמצעותן: פעולות לליכוד העם של רבן גמליאל, המאבק בנצרות, תקנות לזכר המקדש (נטילת לולב, תקיעה בשופר וברכת כוהנים) וקביעת לוח שנה ומועדים.

שאלות 14-18 מיועדות אך ורק לתלמידים שאושר להם מבחן מותאם

הנבחנים נדרשו לענות על שלוש מהשאלות 14-18

שאלה 14

מאפייני מנהיגי התנועות הלאומיות באירופה במאה ה-19:

- מנהיגי התנועות הלאומיות היו **בורגנים ומשכילים**. הבורגנים לא נהנו מזכויות היתר של השיטה הקיימת ולכן נאלצו להיאבק על מקומם. באמצעות רעיונות ההשכלה הם דחפו את רעיון הצדק החברתי, ראו יתרון באיחוד יחידות כלכליות ובשיפור מעמדם החברתי.
- **מקור הסמכות** של המנהיגים היו הכריזמה, הפשטות, הסמכות הטבעית שצפה מאישיותם ללא קשר למוצאם ומעמדם. לכך הצטרפה יכולתם למצות את המודרניזציה לטובתם.

שאלה 15

המדינה שנבחרה היא איטליה –

גורם אחד **שעיכב** את התנועה הלאומית האיטלקית הוא: אוסטריה, ששלטה בשטחים רבים באיטליה והתנגדה לשחרר אותם לטובת מדינת לאום איטלקית.

גורמים מעכבים נוספים אפשריים: התנגדות האפיפיור, הפערים התרבותיים בין הצפון לדרום, הויכוח בין הזרמים השונים על אופי המדינה שתקום.

גורם **שסייע** למאבק של התנועה הלאומית האיטלקית: הפעילות הדיפלומטית של כאבור שכת ברית עם נפוליאון ה-3, מלך צרפת ובכך ניצח את המאבק מול האוסטרים בצפון.

גורמים מסייעים נוספים אפשריים: טיפוח התודעה הלאומית של מאציני, הכריזמה והצלחות הכיבושים של גריבלדי, היחלשות הצבא האוסטרי כתוצאה מלחימה ממושכת בחזית הגרמנית.

שאלה 16

המטרה של הרצל בפנייתו לסולטן הטורקי הייתה להשיג צ'רטר בא"י (אישור להתיישבות יהודית אוטונומית) שהייתה בשליטת הטורקים. הרצל חשב שהסולטן הטורקי עשוי להיענות לפנייתו בשל העובדה שהאימפריה העות'מאנית סבלה ממשבר כלכלי באותה תקופה ולכן הציע לסגור את חובותיה בעזרת כסף של יהודים עשירים מאירופה. כמו כן, הרצל קיווה שההצעה שלו לפתח כלכלית את א"י לטובת האימפריה, תסייע לו מול הסולטן.

MY.GEVA

לפרטים
לחצו כאן!

תיכונים, אתם לא לבד!

הכירו את MY.GEVA סרטוני הסבר שיכינו אתכם
ביעילות לבגרות במתמטיקה

שאלה 17

הסיבות לעליית יהודים לארץ ישראל על מלחמת העולם הראשונה (על הנבחן להסביר שלוש):

1. **אנטישמיות ברוסיה:** "סופות בנגב" ופרעות קייסינג בהם נפגעו היהודים קשות, הן פיזית והן כלכלית, היוו תמריץ ליהודים רבים לברוח מרוסיה, וחלקם בחרו לעלות לא"י.
2. **תום פרשת אוגנדה** – התכנית שהציג הרצל בפני הקונגרס השישי בדבר יישוב היהודים באוגנדה, איימה לפלג את התנועה הציונית. האיום בפילוג והמשבר בתנועה הציונית שהגיעו לאחריו, עודדו רבים לעלות לארץ כדי לקדם בפועל את רעיון הקמת המדינה בא"י בלבד.
3. **מותו של הרצל 1904** – עם מותו של הרצל היו רבים שחששו שכעת תמות גם התנועה והישגיה ייעלמו. הרצל הותיר אחריו חלל גדול. רבים האמינו כי כעת הזמן לעלות במהרה וליישם את מטרות התנועה בשטח.
4. **השאיפה להקים חברה שוויונית סוציאליסטית** – רבים מקרב אנשי העלייה השנייה, תמכו ברעיונות של סוציאליזם (יצירת חברה שוויונית, ללא פערים מעמדיים וכלכליים בין חבריה). נוכח האנטישמיות הגואה במזרח אירופה, הם נואשו מן התקווה לכוון **שם** חברה סוציאליסטית. עלייתם לארץ ישראל נבעה מהשאיפה להקים **כאן** את החברה הסוציאליסטית המיוחלת.

סיבה אפשרית נוספת היא הטמעת רעיונות הספר "אוטואמנסיפציה" של פינסקר.

שאלה 18

הסיבה שהניעה את רוטשילד לסייע למושבות בא"י היא המשבר הכלכלי החמור ממנו הן סבלו וכן הנטייה שלו להיענות בחיוב ולסייע ליהודים הסובלים ממצוקה. פעולותיו של רוטשילד היו: (על הנבחן להציג שלוש)

1. סיוע כלכלי למושבות ותשלום משכורות לאיכרים.
2. רכישת קרקעות להתיישבות יהודית בא"י ולהרחבת המושבות.
3. סיוע מקצועי לאיכרים על ידי חניכה של פקידים צרפתים ("שיטת החסות").
4. הקמת תעשיית גידולי גפנים וייצור יין בארץ.
5. הקמת מוסדות דת, חינוך ובריאות במושבות.

